

הרה"ג ר' אלעזר מאיר פרייל זצ"ל

בענין יהרג ואל יעבור

לידידי הרב הגאון המפורסם כו' מוה"ר אלחנן וואסערמאן שליט"א הר"מ
בברנוביץ.

קבלתי את מאספו „אהל תורה" שהוציא לאור, וראיתי מה שהקשה (בסי' י"ב)
אהא דכתבו התוס' ביבמות (נ"ד) דהאשה הנבעלת תעבור ואל תיהרג דאינה עושיית
מעשה, והא רחמנא אחשבי' להנאה מעשה כדכתיב הנפשות העושות, ותירץ
כתר"ה דדעת התוס' הוא דג' דברים החמורים אינן נידחין מפני פקו"נ, אבל מ"מ
גם פקו"נ אינה נדחית מפניהם, וממילא בכה"ג דאיכא שני דברים שאין דוחין זה
לזה קיי"ל דשב ואל תעשה עדיף, כבעירונין (ק), וא"כ באשה דאינה עושיית שום
מעשה בפועל אינה חייבת למסור עצמה להריגה, והאריך בזה.

ולדעתי אין קושיתו מיושבת עדיין, כיון דרחמנא אחשבי' להנאה מעשה
כדכתיב הנפשות העושות, א"כ לא מקרי זה שב ואל תעשה, ועוד, דלפי דברי
כתר"ה, באנסוהו להמית ועבר והמית ולא נהרג יפטר מן המיתה, דמשום דשוא"ת
עדיף אין ממיתין אותו, כיון דפקו"נ אינה נדחית מפניהם. והנה הרמב"ם פ"ה
מיסוה"ת הלכה ד' כתב, ואצ"ל שאין ממיתין אותו בי"ד אפילו הרג באונס, שאין
מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים ובהתראה, וכתב שם הכ"מ, שאם קבל
עליו התראה ה"ז מרוצה ולא אנוס, וכן משמע מרש"י יומא (פ"ב) ד"ה מאי חזית.

ובעצם הקושי נראה לי פשוט, דרחמנא אחשבי' מעשה רק לענין ערוה ורק
לגבי דידה, אבל לענין דין וחי בהם ולא שימות בהם, דבשפיכות דמים לא שייך זה
משום מאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו', וזה רק בעושה מעשה להרוג, וממילא
גם בעריות, דילפינן מרוצח, הוא ג"כ בעושה מעשה בפועל, שבועל אותה, אבל
בנבעלת, אף דההנאה נחשב מעשה לגבי דידה לענין עריות, מ"מ לא נחשב שהיא
עושה מעשה בו, ומשו"ה תעבור ואל תהרג, דאינה עושיית מעשה בו.

ובתוס' יומא (פ"ב ב' ב') הקשו מע"ז (דף נ"ד) גבי נעבד באונס דאסור, ופריך עלה
אונס רחמנא פטרי' דכתיב ולנערה לא תעשה דבר, ומאי קושי', הא קרא בקרקע
עולם דוקא איירי כו', ותירצו דמשמע לי' לענין מיתת בי"ד דאין חילוק בין עבד
מעשה ללא עבד מעשה, דהא אשה ברצון חייבת. ותמה ע"ז הגרע"א בגליון הש"ס,
מ"מ מכח דלא עבדה מעשה הדין דמותרת, ותעבור ולא תהרג ואם עשתה בהיתר

וברשות בי"ד פשיטא דאינה תייבת מיתה כו' עיי"ש. ולהנ"ל מיושב שפיר, דאחרי דכתבה התורה ולנערה לא תעשה דבר משום דאנוסה היא, ידעי' שפיר דאונס רחמנא פטרי' אפי' בעביד מעשה, דהא לדידה לענין עריות רחמנא אחשבי' מעשה אף דלא נחשב דעשחה מעשה בו, ושפיר הקשה בע"ז (נ"ד) דכיון דמשום אונס פטור ממיתת בי"ד, לא חשיב נעבד ליאסר בכך עבודה לרבי זירא, והכתוב לא איירי באונס מיתה דוקא, אבל באונס מיתה באמת פטורה משום דאינה עושיית מעשה בו.

ויש להוסיף עוד, דהנה דעת רש"י ב"ק (ס') דאסור להציל עצמו בממון חבירו, ובמק"א כתבתי בטעמו דפקו"נ הותר רק במה שבינו לקונו אבל לא במה שנוגע לחבירו, [ועפ"ז י"ל ג"כ מה שאין עשה דוחה ל"ת דגולה, דאין עשה דוחה רק איסור של תורה, אבל לא בנוגע לממון חבירו]. ויש להטעים ד' רש"י, דהא דמיתה לא נדחה מפני פקו"נ לא ידעי' מקרא אלא מסברא דמאי חזית וכו', ואחר שנערה המאורסה ילפי' מרוצת, ידעי' דהעיקר הוא דלא הותר מפני פקו"נ אלא דיני התורה, אבל לא מה שנוגע לחבירו, וסובר רש"י דה"ה ממונו של חבירו, והתוס' והרא"ש בב"ק שם, וכן הראב"ד, שחולקים על רש"י וסוברים דמותר להציל עצמו בממון חבירו אלא שחייב לשלם, סוברים דיש חילוק בין נערה המאורסה ובין ממונו של חבירו, דזה אפשר בחזרה וזה א"א בחזרה. אולם זה רק בעושה מעשה להציל עצמו בממון חבירו, אבל קרקע עולם דאינה מצלת עצמה בו כיון דאינה עושיית מעשה בו, מותרת להציל עצמה דאינה מחוייבת להציל את פלוני, ואף דלענין איסור עריות נחשב מעשה, אבל אין זה נחשב דעושיית מעשה בו.

ומיושב בזה קושית הכסא דהרסנא בתשו' בשמים ראש (סי' ש"א), אהא דבעי הש"ס בפ"ק דיבמות לומר בסוגי' דעלי' דעשה דיבום דוחה ל"ת דעריות שיש בו כרת, דאיך אפשר דאיסור ערוה יהא נדחה מפני קיום מצוה, דהא אפילו פקו"נ דהוא דוחה לכל התורה, נדחה מפני איסור ערוה, ק"ו למצוה, שהיא נדחית מפני פקו"נ, אינו דין שתהא נדחית מפני איסור ערוה. ולפי הנ"ל מיושב שפיר, דהנה הא דפקו"נ נדחה מפני איסור ערוה, לא משום חומר דאיסור ערוה הוא, כ"א משום דהוקשה לרוצח, וברוצח ידעי' מסברא דמאי חזית דדמא דידך וכו', ופשוט דגם בערוה רק מסברא הוא, דלא עדיף ממאי דאתית מיני', ומשום דאסור להציל מעצמו בכבוד חבירו, והילפותא היא רק דלא רק בנטילת נשמה אמרי' כן אלא גם בפגימת כבודו של חבירו, אבל בעשה דוחה ל"ת י"ל שפיר דהדרין לכללא דכל התורה כולה דעשה דוחה ל"ת.

וראיתי דבר תמוה לע"ד בנובי"ת יו"ד (סי' קס"א) וז"ל, גוף הדין שיהא מותר לא"א לזנות ברצון כדי להציל נפשות אינו תורה כו', כיון שאמרו רז"ל בכל מתרפאין חוץ מע"ז וג"ע וש"ד, א"כ כשם שאין מתרפאין בשלש עבירות הללו, כך

אין מצילין בהם נפשות כו'. ואסתר שאני שהיתה להצלת כלל ישראל, ושם הי' בהוראת מרדכי ובית דינו, ואולי ברוח הקודש, עכ"ל. והנה מה שכתב דמעשה דאסתר הי' ע"פ רוח הקודש, תמוה הדבר, דהא לא בשמים היא. גם מש"כ דאסתר הי' להצלת כלל ישראל, הנה מלבד שלא מצינו חילוק בדין בין הצלת כלל ישראל ובין הצלת חלק מישראל, הנה מצינו בתענית (י"ח ב') שלוליינוס ופפוס נהרגו על בתו של מלך שנמצאת הרוגה, ואמרו היהודים הרגוה, וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל, ועמדו אלו ופדאו את ישראל, ואמרו אנו הרגנוה, והרג המלך לאלו בלבד, עיי"ש בפירש"י. והרי דמותר למסור עצמו להריגה בשביל הצלת חלק מישראל. ואף דאין מתרפאין בשלש עבירות הללו, אבל היינו רק לדפא את עצמו ע"י שפיכות דם חבירו, דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי, אבל למסור נפשו בשביל הצלת חלק מישראל, אף שאינו מחויב לעשות כן, אבל אם עשה כן בודאי עשה מצוה גדולה, [ומשום מאבד עצמו לדעת ליכא בכה"ג, ועי' בגיטין (נ"ז) מעשה בת' ילדים]. ואחרי דגילוי עריות ילפי' מכי כאשר יבא על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, הנה כמו שמותר להציל את אחרים ע"י מסירת נפשו להריגה, כמו כן מותר להציל את אחרים ע"י מסירת נפשה לזנות, אף שלהצלת עצמה אסור. אכן מסנהדרין (ע"ה) משמע להיפוך, דאיתא התם, מעשה באדם א' שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ובאו ושאלו לרופאים וכו', אמרו חכמים ימות ואל תיבעל לו וכו'. אלא למ"ד פנוי' היתה מאי כולי האי. ותי' ר"פ, משום פגם משפחה. ולכאורה הא גם אם אשת איש היתה קשה, מאי כולי האי, והא רשאי לזנות בשביל הצלת נפשו של זה. אבל י"ל כיון דאינה מחויבת להצילו בזנות אלא דמותרת להצילו בזנות, הנה זה רק באם היא עושה ע"ד עצמה ומרצונה, אבל בשואלת הדין, אומרים לה שע"פ דין ימות ואל תמסר לו, כי אינה מחויבת בדבר.

ועוד י"ל כיון דהוא גרם לנפשו, ע"כ אסרו לו. אולם תירוץ זה ניחא רק אם נימא דבמאבד עצמו לדעת אין חייבין להצילו, וכמו"ש בקומץ מנחה להג' בעל מנחת חינוך. אבל אם נימא דגם מאבד עצמו לדעת חייבין להצילו, צריכים לומר כמו"ש בתי' הא'. [וי"ל ג"כ, דאף דהיא רשאה להצילו בזנות, אבל הוא אינו רשאי להציל עצמו ע"י זנות, וע"כ אמרינן ימות, ולזה העירני ידידי הרה"ג וכו' מהר"ש קרעמער שליט"א מניו הייווען].

והנה מתי' של ר"פ מוכח דמשום פגם של זו ימות זה, ואף דאין לך דבר העומד בפני פקו"ג, ומחויב להצילו גם בממונו וגם בכבודו, אבל כ"ז הוא בשל עצמו, אבל לא בפגמו של חבירו וכמו"ש לעיל, ומה גם דהמשפחה אינה לפנינו, ושלא בפניהם אין עליהם שום חיוב להצילו. ולפי"ז י"ל כהנו"ב, דאף דבשביל עצמה רשאה היא להצילם בזנות, אבל משום פגם משפחה אסורה. ועפי"ז יש לחלק כהנו"ב בין הצלת כלל ישראל ובין חלק מישראל, דכלל ישראל, גם בני המשפחה מחוייבים

להציל, ול"ש בזה שלא בפניהם. ועוד, דבזה בודאי ניחא להו לבני משפחתה, למען ינצלו גם הם.

אבל יש להעיר מהא דיעל, דשיבחה הכתוב מנשים באהל תברך ואמרינן גדולה עבירה לשמה בהוריות (י'), והא התם לא הי' להצלת כלל ישראל, דהא חלק ידוע מישראל לא השתתפו כלל במלחמה. ועוד, דהא שלו' הי' בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני, ולא הי' בני משפחתה בסכנה, וא"כ משום פגם משפחתה הי' ראוי להיות אסור. וצ"ל דדוקא כשאחר רוצה להציל עצמו בפגם משפחתה של זו אסור, אבל אם היא בעצמה רוצה להצילו, אין לה להשגיח מה שעל ידי מעשה דידה יוגרם פגם למשפחתה, כי כל אחד אדון לעצמו לעשות כטוב בעיניו, [ועי' בשו"ת חו"י סי' רי"ג], וניחא מיעל. ולפי"ז, גם בהא דהנו"ב אין לאסור לה להצילם בזנות משום שיוגרם עי"ז פגם להמשפחה.

ואפשר ג"כ, דהיכא דהיא עושיית להצלת נפשות, וכמו בהא דיעל והא דהנו"ב, ליכא כלל פגם להמשפחה, דהא אדרבה הכתוב משבחה. ובהא דסנהדרין הנ"ל שאני, משום דהוא גרם לעצמו שנתן עיניו באשה והעלה טינא בלבו, ובאופן זה בודאי הוי פגם להמשפחה. [אולם בניתוח המחיים, דבהניתוח עצמו ליכא הצלה, וגם דאין הרפואה ברורה וידועה, איכא פגם, ומה גם דבמתים חפשי, ואין עליו שום חיוב להציל, וכמו שהארכתי בזה במק"א, וע"כ לא שרינן לנוולו בשביל הצלתו של אחר. ועי' בתענית (י"ד) על אלו מתריעין כו', שופרות בשבת מי שרי. ומוכח דאם אין העזרה ברורה, אין דוחה את השבת.]